

ספרי נקור חדשים

עסקת השוקולד

נואת ישעיהו קורו

לילה חלילות שנת אלף תשע מאות ארבעים ושבע / אחד מלילות ינואר / שלג על העיר שהיתה / שלג על העיר שאינה... לילה על פלגות המוני גולים העוברות במריה-תרזה / על צחוק אמריקאים ליד גדר ה"שנברון" / על חפיסת פליירים — מחיר עלמה בכתונת לילה / על קופסת בוליביף — מחיר שני לילות / משאיות ג'וינט, כאמבוב לנטים, מגיעות ל"רוטשילד" שפי"טל" / מביאות את העם היהודי שנפצע קשה / המחליף בשוק השחור מצלמה "ליקה" בקצת תקווה / לילה בבר "קזנובה" / כושים מצבא ארצות-הברית רוקים דים לאט, באור אדום, / עם נערת שער זהב / של על מלים בלתי-מדוברת השייכות לאנשים מתים.

קטע זה לקוח משיר בסיפורו של חיים גורי, "שושנת רוחות". שם השיר "ראשי פרקים ליומן". נדמה לי כי מבחינת הרקע האווירי והלך הרוח הכללי אפשר לראות בספר ופרווה החדש שלו, "עסקת השוקולד" (*), מעין הגשמתה של הבטחה אשר נרמזה בשמו של אותו שיר. אותה תחושה של זרות, הקיימת בשיר, ממלאת את מורדי החוזר לי עירו לאחר המלחמה. הוא פוגש ב"עיר את חבר נעוריו, רובי, פליט אף הוא. אך למרות ההיכרות הישנה, אין הם מצליחים לשבור את מחיצת הזרות שביניהם.

אותה תחושה של רסיסי חוויות וזכרונות המלווה את השיר, של הפירות לאחר מלחמה, היא אשר ממלאת את עולמו של רובי. רובי מנסה להיפטר ממועקה זו בגיוס כל כורחותיו להגשמת מטרה אחת ויחידה: להתעשר. בתחילה מתבטאת שאיפה זו ברצון לפגוש קרובי משפחה שיסייעו לו. אולם מתברר שמשפחת ד"ר סלומון, על שני ילדיה, יוני ורוי, נחטפה בעת המלחמה, נותרה רק העוזרת שלהם, גרטי, ורובי פוגש אותה במקרה, כשהיא מציעה לו את גופה בעבור חפסיות שוקולד ארצות-הברית. עודפי השוקולד שממשלת ארצות-הברית מציעה בהם את אירופה, מעלים בדעתו של רובי דרך להתעשרות. הוא רוצה להתייעץ עם מישהו בענין זה רעיון הזה. אולם מורדי, חברו, נחנק בחדרו, ומת. אין לרובי ברירה, אלא להיוועץ בידיד ישן אחר, מושקן, ש"אף הוא כבר אינו בין החיים. הרעי יון הוא פשוט עד אימה, ו"יהודי" מאוד. יש למצוא רופא, שיפיץ ש"מועה כי השוקולד שבו מציעה ארצות-הברית את השוק, מכיל חומר המרדים את יצרו המיני של הגבר לתקופה מסוימת. שכן השוקולד היה מיועד לחיילים במלחמה. עם היוודע הדבר, יפסיקו לקנות את השוקולד. המהיר רים יירדו, רובי, ושותפו הרופא יריקו את מחסני השוקולד. יקנו אותו במחיר זול. לאחר זמן יפרסם אותו רופא הכחשה לשמועה. שוב יחפצו האנשים בשוקולד שאזל מן השוק. כל השוקולד נמצא אצל רובי. המחירים יעלו. הוא ימכור את השוקולד במחירים גבוהים. הוא יתעשר.

אפשר להבחין בספר ברמזי "דמר יות", "עלילה" וכל השאר. אולם, כל אלה אינם מופיעים כדברים ודאיים. אלא כאפשרויות שונות העלולות להתרחש במציאות, שמורדי, ורבי עיקר רובי, זוכרים אותן, חושבים אותן, חולמים אותן. כך נאמר במ"קום מסויים: "ואפשרות אחרת היא אפשרות השריפה הנוראה". ואז בא סיפור על הצלתה של תינוקת מבית בוער. זו אפשרות בלבד. אולם הרובי פא שאליו יילך אחר-כך רובי, כדי לשתפו בעיסקת השוקולד. יהיה אביה של אותה תינוקת מוצלת. הד"ר הופמן. אם לא תהיה ברירה, יתבע ממנו רובי שיתוף פעולה כתמורה על הצלת בתו. אותו חוסר בהירות, הוא מכוון, ומודגש בסופו של הספר: "אחרוני הנוטשים את בית העולם ראו עם רדת הערב איש כורע על ברכיו ובוכה וממשיך לבכות. מקנח את פניו שטופות הדמי בשרוולו הקרוע. ונרדם לבסוף. "משחקין ראה איש זר בא לקראתו ואומר: אתה הוא מר ראובן קראוס?"

"כך", "מר שכטר מחפש אותך".

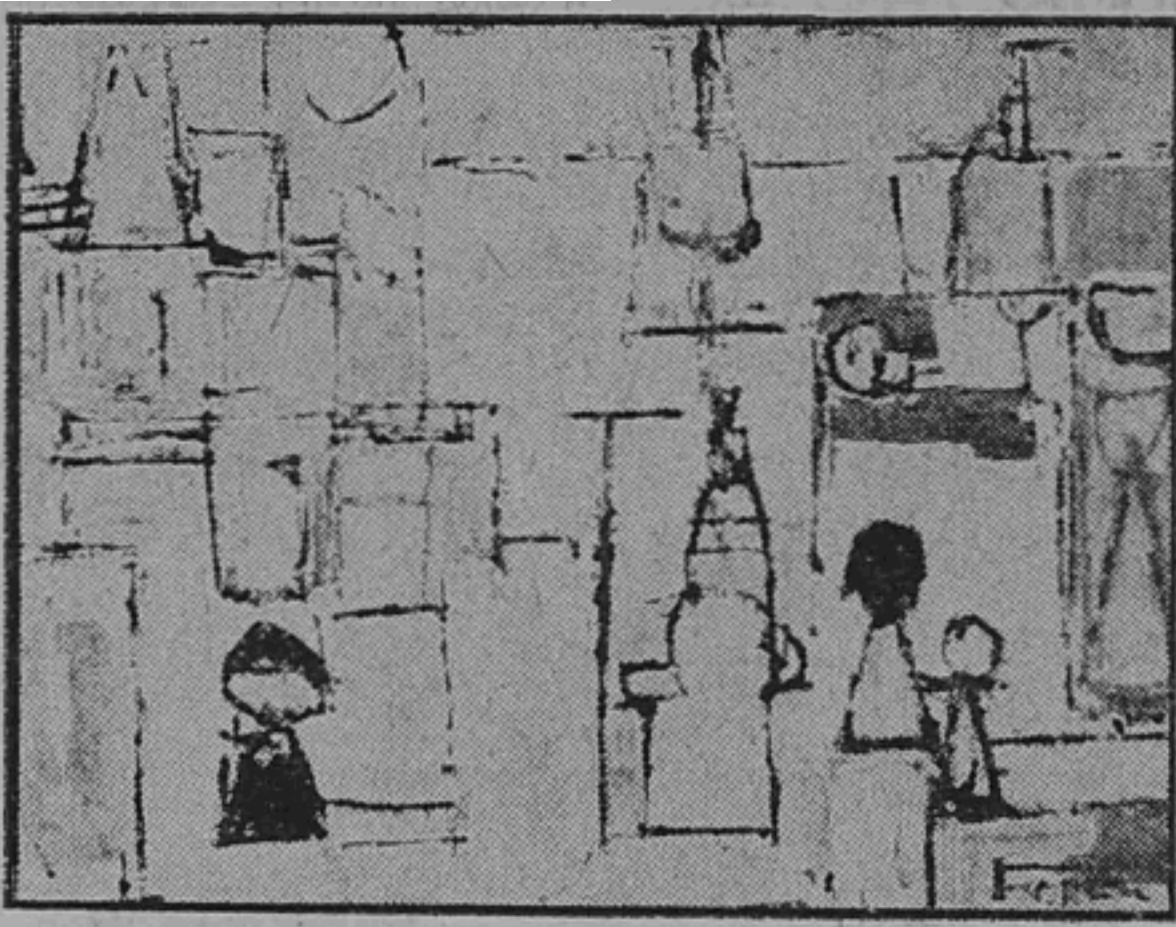
סיום זה מדגיש את היותו של הספר משהו בתחום ההוייה, החלום והאפשרויות שאינן מתממשות. רק דבר אחד הוא ממשי: העולם שאיננו עוד, החברים שמתו. רק עיסוק אחד עוד נותר, עיסוקם של פליטים חסרי-רייכל: "חיפוש קרובים".

חיים גורי הוא משורר. והקריאה ב"עסקת השוקולד" מאשרת זאת. בפרווה שלו ניתן להבחין בבירור בין מעין מיקצב פנימי, הנובע מהנרות על מלים, בטויים, והיגרות אחר מלים ואסוציאציות. "אבל הזמן עובר ואין לי זמן, נגמר לי הזמן, ופה יקרה אם לא יקרה משהו. זה שגעון. מה עשיתי? זהב ניגר מתבובז ללא תקנה. הגזלות שהיו ולא תושבנה והגזלות הלכו. ואין הואים את ההלי וואה. והריבית גדלה והולכת. אני נותר מאחור, הרחק מאחור. שם ממשיכים לנצח אותי. כעת כבר גשם. אוקטובר. הנה הסירו פיגום אחד מן הכנסייה ההרוסה... מתקנים את ארץ יות האבן למען ימשיכו לפעור את לועם כמו בעבר, עד עולם, עד עור לט". לו חילקנו קטע זה לשורות קצרות, שיריות, היינו מקבלים שיר הדומה להרבה משיריו של גורי ב"שושנת רוחות". ודבר זה אופייני לקטעים רבים בספר.

עם זאת, דומה שגורי מגזים לעיתים בטכניקה זו של "פרווה שירית". דומה שאף צורת כתיבה זו כבר הפכה טכניקה מקצועית ברורה, שכל יד אמונה תוכל לעשות בה כבשר לה. הנה דוגמה קטנה. מסיומו של אחד הקטעים בספר: "אבל היכן אלון הלידה? הלידה. השעה מאוחרת כל כך. מאוחרת כל כך. כל כך. עד לי החזרה על הביטוי "כל כך". עד לי הפרדת שתי המלים המרכיבות אותו על ידי נקודה, מעוררת אמנם רושם של "משמעות נסתרת" כלשהי, אולם המלאכותיות וה"ספרותיות" שבהפרדה זו, מודקרות לעין, ונידמה שאין בכך יותר מאשר היגרות אחר אותה טכניקה, שאין לה כאן כל כיסוי.

דבר דומה קיים גם בשימוש הי מופרז במושגים מופשטים המתלווים לתאורים ופעולות מוחשיות. למשל: "טוב עשית, רובי, כאשר הלכת מי כאן והנחת גם לי ללכת לבדי — והנה תמה לה הדחיה המיותרת. הי חופשה הגנובה בחטט המקרה. נס הבחירה הלא-מוצלחת" (הדגשות שלי). כך זורק גורי לתוך קטעי הרורים רבים מושגים מופשטים מסוג זה, ומנסה ליצור באמצעותם איזו אווירה של חשבון-נפש הרה-גורל. אולם בנו נותר, מקטעים אלה, רושם הפוך דווקא.

על אף היסודות הפיוטיים שהספר משופע בהם, כתוב הספר בלשון קור לחת, ואפשר תמיד לעקוב בבירור אחר המתרחש בו. בין אם הוא בתחום החלום, ובין אם הוא בתחום ה"מציאות". ובאמצעות כל אותן אפשרויות בלתי מוגשמות, שחלקן נושאות אופי רומנטי, אצילי, וחלקן אופי גרוטסקי, מאיים, מצליח גורי להעמידנו על אותה אווירה מיוחדת בה נמצאו האנשים שהוא כותב עליהם. הפליטים שלאחר מלחמת ה"עולם השנייה, שרידי "העם היהודי שנפצע קשה".

מראה של עיר
יחיאל קריזה
בגלריה "קריקהאר" באמסטרדם מתקיימת עתה תערוכת ציוריו של יחיאל קריזה שזכתה לשבחים בעתונות ההולנדית.

(* "עסקת השוקולד" מאת חיים גורי, הוצאת הקיבוץ המאוחד.